

שם הקורס: רמ"א וחוגו: מהפכת הדפוס והיצירה הרבנית במאה ה-16

שם המרצה: מר משה דוד צ'צ'יק

היקף הקורס בש"ש: 1

היקף הקורס בנ"ז: 1

דרישות קדם: אין

סוג הקורס: שיעור

שנה"ל: סמסטר א תשע"ט

מס' הקורס: 280157-0

נושאי הקורס:

בשנות השבעים של המאה השש-עשרה התחוללה תמורה כה משמעותית בשדה ההלכה בפולין, עד שיש להכיר בה כפרק חדש בתולדות ההלכה. בעקבות המצאת הדפוס שיצרה מגע והשקה בין מרכזי התורה במזרח ובמערב התערערו מושגי יסוד של הקיום היהודי והורכבו מחדש מתוך התאמה לאתגרי התקופה ומתוך מודעות לסכנות המאיימות עליהם. במהלך הקורס נעיין במספר טקסטים מכוננים (ההקדמות של רמ"א ומהרש"ל, כתב הפולמוס של ר' חיים מפרידברג ואחרים) ודרכם נשרטט את הקווים הייחודיים המאפיינים את ספרות ההלכה בת התקופה, כמו צמיחתה של עלית משנה ושיבה אל התלמוד. נשתמש בממד החוק על מנת להתבונן בעיצוב עולם התרבות הפולני – ובייחוד היחס אל המסורת – במעבר מימי הביניים לעת החדשה, מעולם כתבי היד לתרבות הספר הנדפס, ומן הקהילה האשכנזית אל המדינה הפולנית. על רקע הנסיבות הספרותיות, ההיסטוריות, האינטלקטואליות, החברתיות והתרבותיות של התקופה נעמוד על תהליכי התפתחות ושינויים שונים ונתאר כיצד מתוך מזיגה של תרבות אשכנזית וספרות ספרדית מתעצבות מחדש מסורות לימוד ופסיקה, מסורות מרחביות, ומסורות של הלכה וקהילה.

מטרות הקורס:

מטרת קורס זה היא להכיר את העקרונות ההלכתיים של רמ"א ובני דורו. על ידי עיון בספרות ההלכה בת התקופה ומתוך ניתוח של ההיגדים המתודולוגיים אשר נטעו בהקדמות לחיבורים, נעמוד על המגמות ההלכתיות אשר מאפיינות פוסקים אלו.

בנוסף, קורס זה מבקש לתת לסטודנטים כלים לקריאה ביקורתית בספרות ההלכה ובעיקר של הקדמות המחברים. במהלך הקורס נראה כיצד קריאת טקסטים אלו על רקע התקופה שבה נכתבו ועל רקע המקורות אשר עמדו בפני כותביהם שופכת אור חדש על הבנתם.

דרישות הקורס, חובות הסטודנט

יש חובת נוכחות

1. 30% הגשת מטלות שוטפות (5 מתוך 7)

2. 70% עבודה לסיום הקורס

מהלך לימודים:

מספר שיעור	נושא	קריאה (קיצור)
1	מהפכת הדפוס – מגמות ספרותיות וחברתיות: 'ספר אגור' כפותח תקופה	חובה: אליאב-פלדון רשות: גריס, מסורת
*2	מהפכת הדפוס בראי הדרשה הפולנית	חובה: קפלן, האם יש מקום רשות: טורניאנסקי, הדרשה
3	טקסטואליות ואוראליות: מהי פסיקת הלכה?	חובה: תא שמע, קוים; ריינר, עליית רשות: בן-ששון, הגות והנהגה
*4	הלכה וחברה: צמיחתה של עלית משנה בעידן הדפוס	חובה: ריינר, תמורות רשות: יובל, חכמים
5	קודיפיקציה וספרות קיצורים: על ז'אנרים ומסורות	חובה: אסף, עולם רשות: טשרנוביץ, תולדות
*6	זמן, סמכות והיררכיה: 'הלכתא כבתראי' או 'התלמוד הוא המכריע'	חובה: יובל, ראשונים רשות: תא-שמע, הלכתא
7	חומרא וקולא – מנהג והלכה	רשות: שטמפפר, גידול; אחיטוב, מפי
*8	קודיפיקציה, מסורת ומרחב: תורה אחת, שתי תורות, תרי"ג תורות או י"ב שערים	חובה: זימר, גחלתן (א) רשות: ריינר, מעבר
9	כני"ל	חובה: Reiner, The Ashkenazi רשות: הלברטל, מהו
*10	אירופה מחולקת מחדש: המרכז העולה בפולין מול אשכנז השוקעת	חובה: היילפרין, קורות רשות: Davis, The Reception
11	תגובה מקומית מרומזת: הדפסת 'ספר האגודה'	חובה: ריינר, ישן רשות: אלון, המשפט
*12	הלכה וקבלה בעקבות הדפסת הזוהר	חובה: ריינר, אין צריך רשות: זייבלד, היבטים
13	דקדוק לשון הקודש – יחס ודימוי	חובה: אלבוים, פתיחות רשות: קופפר, לדמותה
*14	סיכום	חובה: זימר, גחלתן (ב) רשות: אלבוים, עקבות

ביבליוגרפיה:

קריאת חובה:

1. Reiner, Elchanan, 'The Ashkenazi élite at the beginning of the modern era: manuscript versus printed book', **Polin** 10 (1997), 85-98

2. אלבוים, י', **פתיחות והסתגרות**, ירושלים תש"ן, עמ' 260-272.
3. אליאב-פלדון, מ', **מהפכת הדפוס**, האוניברסיטה המשודרת: 2000, עמ' 100-130.
4. אסף, ד', 'עולם התורה בפולין במאות הטי"ז-הי"ז', י' ברטל וי' גוטמן (עורכים), **קיום ושבר**, ב, ירושלים תשס"א, עמ' 69-111.
5. היילפרין, י', 'קורות היהודים במזרח אירופה מימי הביניים הראשונים ועד חלוקת פולין', י' ברטל וי' גוטמן (עורכים), **קיום ושבר**, א, ירושלים תשנ"ז, עמ' 17-47.
6. זימר, י', **גחלתן של חכמים**: פרקים בתולדות הרבנות בגרמניה במאות השש-עשרה והשבע-עשרה, באר שבע 1999, עמ' 177-270.
7. יובל, י"י, 'ראשונים ואחרונים, ANTIQUI ET MODERNI (תודעת זמן ותודעה עצמית באשכנז)', **ציון** נז, ד (תשנ"ב), עמ' 369-394.
8. קפלן, י', 'האם יש מקום ליעת החדשה המוקדמת בתולדות עם ישראל?', **ציון** פג, ב (תשע"ח), עמ' 201-219.
9. ריינר, א' 'עליית "הקהילה הגדולה": על שורשי הקהילה היהודית העירונית בפולין בעת החדשה המוקדמת', **גלעד** כ (תשס"ו), עמ' 13-37.
10. ריינר, א', "'אין צריך שום יהודי ללמוד דבר רק התלמוד לבדו": על לימוד ותוכני לימוד באשכנז בימי הספר הראשונים', ר' ריינר ואחרים (עורכים), **תא שמע** ב (תשע"ב), עמ' 746-705.
11. ריינר, א', 'ישן מפני חדש: על תמורות בתוכני לימוד בישיבות פולין במאה הטי"ז וישיבתו של רמ"א בקרקוב', ש' גליק (עורך), **זכר דבר לעבדך**; אסופת מאמרים לזכר דב רפל, ירושלים תשס"ז, עמ' 183-206.
12. ריינר, א', 'תמורות בישיבות פולין ואשכנז במאות הטי"ז-הי"ז והוויכוח על הפלפול', י' ברטל, ח' טורניאנסקי וע' מנדלסון (עורכים), **כמנהג אשכנז ופולין** - ספר יובל לחנא שמרוק; קובץ מחקרים בתרבות יהודית, ירושלים תשנ"ג, עמ' 9-80.
13. תא שמע, י"מ, 'קיום לאופיה של ספרות ההלכה באשכנז במאות הי"ג-י"ד', **כנסת מחקרים**: עיונים בספרות הרבנית בימי הביניים, א: אשכנז, ירושלים תשס"ד, עמ' 317-344.

קריאת רשות:

1. Davis, Joseph M., 'The "Ten Questions" of Eliezer Eilburg', **Hebrew Union College Annual** 80 (2009), 173-244
2. אחיטוב, י', 'מפי ספרים ולא מפי סופרים: לסוגית חופש ההוראה', **סיני** קז (כסלו-טבת תשנ"א), עמ' קלג-קנ.
3. אלבוים, י', 'עקבות ספרות מגורשי ספרד ביצירת יהודי פולין במאה הטי"ז', **פעמים** 80 (תשנ"ט), עמ' 43-33.
4. אלון, מ', המשפט העברי, ירושלים תשמ"ח, ג, עמ' 1087-1181.
5. בן-ששון, ח"ה, **הגות והנהגה**, ירושלים תשי"ט, עמ' 11-33.
6. גריס, ז', 'מסורת ושינוי במעבר מכתבי יד לדפוס', **עלי ספר** כד-כה (אלול תשע"ה), עמ' 17-33. [=הנ"ל, **הספר העברי - פרקים לתולדותיו**, ירושלים תשע"ו, עמ' 39-53].

7. הלברטל, מ', 'מהו 'משנה תורה'? על קודיפיקציה ואמביוולנטיות', א' ארליך, ח' קרייסל וד"י לסקר (עורכים), **על פי הבאר** : מחקרים בהגות יהודית ובמחשבת ישראל מוגשים ליעקב בלידשטיין, באר שבע תשס"ח, עמ' 123-150.
8. זייבלד, י', 'היבטים חדשים בויכוח פוזנא', **ירושתנו** ו (תשע"ב), עמ' רצט-שיב.
9. טורניאנסקי, ח', 'הדרשה והדרשה-בכתב כמתווכת בין התרבות הקאנונית לבין הקהל הרחב', ב"ז קדר (עורך), **התרבות העממית**, ירושלים תשנ"ו, עמ' 183-196.
10. טשרנוביץ, ח', **תולדות הפוסקים**, ג, ניו יורק 1947, עמ' 36-100.
11. יובל, י"י, **חכמים בדורים** : המנהיגות הרוחנית של יהודי גרמניה בשלהי ימי הביניים, י-ם תשמ"ט, עמ' 11-20.
12. קופפר, א', 'לדמותה התרבותית של יהדות אשכנז וחכמיה במאות הי"ד-הט"ו', **תרביץ** מב (תשל"ג), עמ' 113-147.
13. ריינר, א', 'מעבר לגבולות ההשכלה : תמורות בתבניות הלימוד והידע בחברה היהודית המסורתית בעת החדשה המוקדמת', ד' אסף וע' רפפורט-אלברט (עורכים), **ישן מפני חדש** : מחקרים בתולדות יהודי מזרח אירופה ובתרבותם ; שי לעמנואל אטקס, ב, ירושלים תשס"ט, עמ' 289-311.
14. שטמפפר, ש', 'גידול האוכלוסיה ביהדות פולין-ליטא בעת החדשה', י' ברטל וי' גוטמן (עורכים), **קיום ושבר** א, ירושלים תשנ"ז, עמ' 263-285.
15. תא שמע, י"מ, "הלכתא כבתראי" : בחינות היסטוריות של כלל משפטי, **שנתון המשפט העברי** ו-ז (תשל"ט-תש"ס), עמ' 405-423.